

О. Я. БАРКОВСЬКА, О. Ю. РОГУЛЯ, В. О. ЛЕБЕДИНЕЦЬ

Національний фармацевтичний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ АСПЕКТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИК В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ПРИКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОГО ФАРМАЦЕВТИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Метою роботи є визначення та обґрунтування організаційних засад навчальної та виробничої практик в умовах функціонування системи управління якістю освітнього закладу.

Результати. Розкрито сутність організації навчальної та виробничої практики як окремого процесу системи управління якістю освітнього закладу. Розроблено та впроваджено модель процесу «Забезпечення зв'язків із базами практики», для ефективної реалізації якого науково обґрунтовано алгоритм взаємодії учасників процесу на основі концепції зворотного зв'язку, що дозволяє систематично оцінювати якість практичної підготовки випускників та вживати коригувальних і запобіжних дій для постійного вдосконалення освітнього процесу. Складено перелік документів, за допомогою яких регламентовано порядок проведення практичної підготовки здобувачів освіти та відповідні управлінські дії.

Висновки. Наукове обґрунтування та розробка підходів до удосконалення організаційних аспектів навчальної та виробничої практик як одного з основних процесів системи управління якістю закладів освіти є підґрунтям забезпечення належної практичної підготовки здобувачів вищої фармацевтичної освіти в умовах швидко змінюваного ринку праці та нестабільної економічної ситуації.

Ключові слова: заклад вищої освіти; фармацевтична освіта; здобувач вищої освіти; навчальна та виробнича практика; управлінські процедури; перелік документів і форм записів; система управління якістю

O. YA. BARKOVSKA, O. YU. ROGULIA, V. O. LEBEDYNETS

RESEARCH OF EDUCATIONAL AND PRODUCTION PRACTICE ORGANIZATIONAL ASPECTS IN FUNCTIONING CONDITIONS OF QUALITY MANAGEMENT SYSTEM IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS ON THE EXAMPLE OF NATIONAL UNIVERSITY OF PHARMACY

In modern domestic practice, most models of quality systems are developed on the outdated evaluation basis, in particular – by statistical methods. Actually, world experience suggests such approach not to be appropriate without proper attention to the clear regulation of all processes affecting the service conformity to established requirements and the thorough systematic monitoring of all resulting indicators in these processes.

Aim. To define and substantiate the organizational principles of educational practices and internship in the conditions of the quality management system of an educational institution.

Results. The essence of educational practice organization and internship as a special process of quality management system in educational institution is revealed. “Providing links with the bases of practice” model was developed and implemented. The algorithm of participants interaction process on the basis of feedback concept is scientifically substantiated, which allows systematically to assess the quality of graduates practical training and to apply corrective and preventive actions for continuous educational process improvement. The list of documents, which regulates the procedure of educational applicants and the corresponding administrative actions, is prepared.

Conclusions. The scientific substantiation and development of approaches to organizational aspects improvement of educational practices and internship as one of the main processes of the quality management system of educational institutions is the basis for ensuring the proper practical training of applicants for higher pharmaceutical education in a rapidly changing labor market and an unstable economic situation.

Key words: higher educational institution; pharmaceutical education; student; practice; management procedures; list of documents and records; quality management system

О. Я. Барковская, О. Ю. Роголя, В. А. Лебединец

НАУЧНОЕ ОБОСНОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННЫХ АСПЕКТОВ УЧЕБНОЙ И ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ПРАКТИК В УСЛОВИЯХ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ МЕНЕДЖМЕНТА КАЧЕСТВА ЗАВЕДЕНИЙ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ НА ПРИМЕРЕ НАЦИОНАЛЬНОГО ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

Целью работы является определение и обоснование организационных основ учебной и производственной практик в условиях функционирования системы управления качеством образовательного учреждения.

Результаты. Раскрыта сущность организации учебной и производственной практики как отдельного процесса системы менеджмента качества образовательного учреждения. Разработана и внедрена модель процесса «Обеспечение связей с базами практики», для эффективной реализации которого научно обоснован алгоритм взаимодействия участников процесса на основе концепции обратной связи, что позволяет систематически оценивать качество практической подготовки выпускников и предпринимать корректирующие и предупреждающие действия для постоянного совершенствования образовательного процесса. Составлен перечень документов, с помощью которых регламентирован порядок проведения практической подготовки студентов и соответствующие управленческие действия.

Выводы. Научное обоснование и разработка подходов к усовершенствованию организационных аспектов учебной и производственной практик как одного из основных процессов системы менеджмента качества учебного заведения являются основой обеспечения надлежащей практической подготовки студентов, получающих высшее фармацевтическое образование в условиях быстро меняющегося рынка труда и нестабильной экономической ситуации.

Ключевые слова: заведение высшего образования; фармацевтическое образование; соискатель высшего образования; учебная и производственная практика; управленческие процедуры; перечень документов и форм записей; система управления качеством

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Відповідно до вимог чинного Закону України «Про вищу освіту» кожен заклад вищої освіти (ЗВО) повинен впровадити систему забезпечення якості освітньої діяльності для гарантування належної якості підготовки здобувачів вищої освіти. За умов інтеграції України в європейський освітній простір ця вимога набуває ще більшого значення [1-3].

Наявність у ЗВО сертифікованої системи управління якістю (СУЯ) є дієвим фактором забезпечення якості освітніх послуг, які він надає. СУЯ включає певну організаційну структуру, спеціально розроблені внутрішні методики, визначені процеси й необхідні ресурси для реалізації політики і цілей у сфері якості через відповідні процедури планування, виконання запланованих заходів, моніторинг, оцінювання результативності та вживання заходів для покращення діяльності організації на постійній основі [4-9].

У сучасній вітчизняній практиці більшість моделей систем якості створено на застарілому підході до оцінювання кінцевого результату, зокрема – за допомогою статистичних методів. Однак світовий досвід свідчить про неефективність цього підходу без належної уваги до чіткої регламентації всіх процесів, що впливають на відповідність продукції (послуг) встановленим вимогам, та ретельного систематичного моніторингу всіх показників результативності цих процесів. Концепція акцентування зусиль на «вкладанні якості» під час планування і створення продукції (надання послуг) замість уваги на контрольних заходах стосовно вже одержаних результатів є визнаною на міжнародному рівні [3, 5, 7]. Саме на цій концепції побудовані положення міжнародного стандарту ISO 9001, фундаментом яких є сім принципів управління якістю: Орієнтація на замовника, Лідерство, Задіяність персоналу, Процесний підхід, Поліпшення, Прийняття рішень на підставі фактичних даних, Керування взаємовідносинами [8].

СУЯ – це частина загальної системи управління організації, яка спрямована на досягнення результатів відповідно до цілей у сфері якості та на задоволення потреб, очікувань або вимог зацікавлених сторін, а також нормативних вимог. Управління процесами СУЯ будь-якої організації, зокрема СУЯ ЗВО, потребує їх чіткої регламентації, визначення взаємозв'язків з іншими процесами та зон відповідальності всіх задіяних виконавців [8-11].

СУЯ – це частина загальної системи управління організації, яка спрямована на досягнення результатів відповідно до цілей у сфері якості та на задоволення потреб, очікувань або вимог зацікавлених сторін, а також нормативних вимог. Управління процесами СУЯ будь-якої організації, зокрема СУЯ ЗВО, потребує їх чіткої регламентації, визначення взаємозв'язків з іншими процесами та зон відповідальності всіх задіяних виконавців [8-11].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Результати аналізу літературних джерел свідчать, що сучасні наукові розробки з питань управління якістю у сфері освітніх послуг здебільшого носять загальний характер і направлені на обґрунтування актуальності змін концепцій в управлінні освітніми закладами [1-3, 5, 6, 12]. Роботи науковців, присвячені питанням управління якістю у фармацевтичному секторі галузі охорони здоров'я, в основному стосуються

окремих аспектів впровадження СУЯ на підприємствах з виробництва і дистрибуції лікарських засобів, а також випробувальних лабораторій і клінічних баз [13]. Питанням впровадження СУЯ в медичних закладах освіти приділяється замало уваги [1, 3, 6, 10, 11]. Публікації, що висвітлюють науково-обґрунтовані підходи і конкретні прикладні рекомендації щодо організації діяльності медичних і фармацевтичних ЗВО в умовах функціонування СУЯ, практично відсутні [10, 14, 15, 16]. Це стосується як діяльності ЗВО взагалі, так і окремих її процесів.

Таким чином, проаналізовані наукові публікації дозволяють констатувати, що проблематика управління якістю в системі фармацевтичної і медичної освіти є актуальною і потребує подальших наукових досліджень з метою напрацювання обґрунтованої методології проектування, впровадження й розвитку організаційних засад практичної підготовки здобувачів вищої освіти як процесу СУЯ ЗВО.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Як було показано вище, низка вітчизняних і закордонних авторів провела дослідження з вибору та обґрунтування підходів до організації діяльності з управління якістю в освітній сфері та у фармацевтичному секторі. У той же час комплексні дослідження, спрямовані на удосконалення організаційних аспектів освітнього процесу в умовах функціонування СУЯ взагалі та практичної підготовки здобувачів вищої фармацевтичної освіти зокрема, у фаховій літературі не представлені. Цей факт обумовлює актуальність наших досліджень, фрагмент результатів яких представлено в рамках цієї статті.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою нашого дослідження є обґрунтування організаційних засад навчальної та виробничої практики в умовах функціонування СУЯ ЗВО. Теоретичну та методологічну основу дослідження склали наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з питань впровадження й розвитку СУЯ закладів освіти, а також власні напрацювання авторів статті. Під час дослідження використані методи логічного аналізу, узагальнення та угруповання.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У Національному фармацевтичному університеті (НФаУ) СУЯ, спроектована відповідно до вимог стандарту ДСТУ ISO 9001:2008, функціонує з 2015 р. Впроваджена СУЯ базується на сучасних принципах управління якістю, що покладені в основу стандартів ISO серії 9000.

При реалізації проекту формування СУЯ були розроблені і впроваджені задокументовані процедури виконання визначених процесів, що так чи інакше впливають на якість освітньої діяльності. Також були впроваджені процедури постійного моніторингу результативності цих процесів СУЯ і вживання коригувальних та запобіжних дій для усунення причин невідповідностей або для попередження їх проявів. Впровадження СУЯ НФаУ передбачало чітке структурування всіх процесів університету і запровадження дієвих процедур взаємозв'язку із замовниками освітніх послуг (роботодавцями, здобувачами вищої освіти та їх батьками, аспірантами й докторантами, співробітниками та іншими зацікавленими сторонами). Також на меті було посилення мотивації персоналу, забезпечення прозорості управлінської діяльності та зон відповідальності, підвищення продуктивності праці тощо [10, 11].

У НФаУ реалізується процесний підхід до управління всіма видами діяльності, що забезпечують відповідність освітніх послуг встановленим вимогам. Так, у межах СУЯ НФаУ визначено п'ять *управлінських* процесів, направлених на розробку стратегії, оперативних планів, цілей і конкретних завдань, чіткий розподіл відповідальності, систематичний контроль виконання доручень, аналіз факторів навколишнього середовища, моніторинг функціонування університету тощо. Також визначено вісім *основних* процесів, безпосередньо пов'язаних з наданням освітніх послуг, та вісім *процесів забезпечення*, направлених на постачання та забезпечення можливості надання освітніх послуг [10, 11]. Всі ці процеси для унаочнення визначені у вигляді «дерева процесів СУЯ», де показано їх ієрархічний взаємозв'язок та наведені їх ідентифікаційні коди.

При проектуванні СУЯ НФаУ були розроблені схеми всіх процесів та визначені всі параметри, що характеризують їх результативність стосовно якості освітнього процесу. Діяльність з організації навчальної та виробничої практики є складовою (підпроцесом) основного процесу А2.2 і представлена на схемі як підпроцес А.2.2.2 «Забезпечувати зв'язки із базами практики», що відображено на рис. 1.

В рамках цього проекту нами була розроблена документована процедура (ДП) «Забезпечення зв'язків із базами практики» (ДП А2.2.2-32-063), яка, як і інші ДП СУЯ НФаУ, містить такі структурні розділи: терміни, визначення та скорочення, нормативні посилення, призначення процедури, сфера застосування, відповідальність та повноваження. Зазначена ДП визначає етапи планування, виконання і контролю результативності процесу, напрямки його постійного вдосконалення, прописує функції всіх співро-

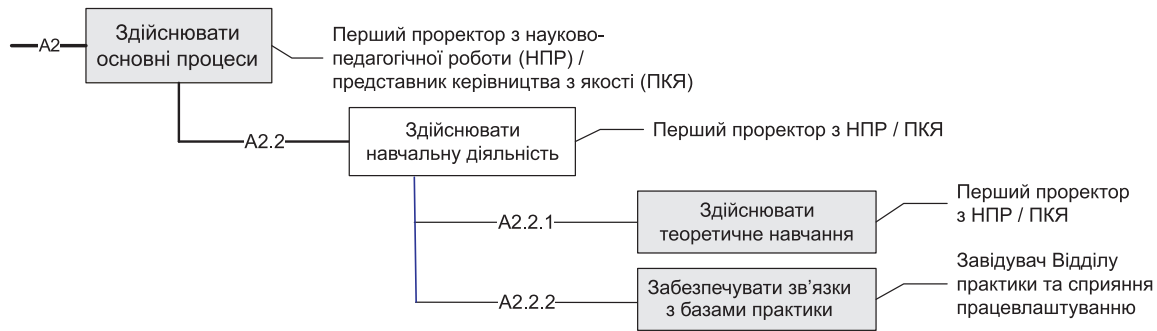

Рис. 1 Фрагмент «Дерева процесів СУЯ НФаУ»

бітників, залучених до організації практики, їх взаємозв'язок при виконанні своїх функцій, відповідальність та повноваження. ДП передбачає систематичне оцінювання процесу за встановленими показниками результативності. Також ДП містить графічну модель процесу (рис. 2).

Одним із завдань нашого дослідження стала розробка науково обґрунтованих засад організації навчальної та виробничої практики в умовах функціонування СУЯ. Як свідчать дані літератури, проведення практики складається з кількох етапів [14, 15], кожен з яких має конкретні цілі та завдання:

- підготовчий (створення умов для розміщення здобувачів вищої освіти на базах практики);
- основний (поєднання теорії й практики в процесі запланованої навчальної діяльності);
- заключний (оцінювання та завершення роботи).

Нами розкрито сутність зазначених етапів на прикладі організації навчальної та виробничої практики у НФаУ та їх взаємозв'язку з процесом «Забезпечення зв'язків із базами прак-

тики». Встановлено, що на підготовчому етапі доцільно виокремити підетапи: методичне забезпечення практики та організаційний супровід створення умов для розміщення здобувачів вищої освіти на базах практики. Слід зауважити, що у графічній моделі (рис. 2) дії, виконувані на підготовчому етапі, здебільшого реалізуються в рамках входу до процесу.

У рамках методичного забезпечення практичної підготовки передбачається розробка та затвердження навчальних планів, які містять інформацію про практики за окремими спеціальностями; розробка програм та методичних рекомендацій з проходження практики, які визначають її зміст.

Керівник процесу (завідувач відділу практики та сприяння працевлаштуванню (ВПСП)) забезпечує отримання інформації про здобувачів вищої освіти, які повинні бути направлені для проходження практики згідно з навчальним планом. Також на підготовчому етапі необхідно сформувати контингент здобувачів вищої освіти, виявити та врахувати їх побажання щодо вибору баз практики, перевірити відповідність та

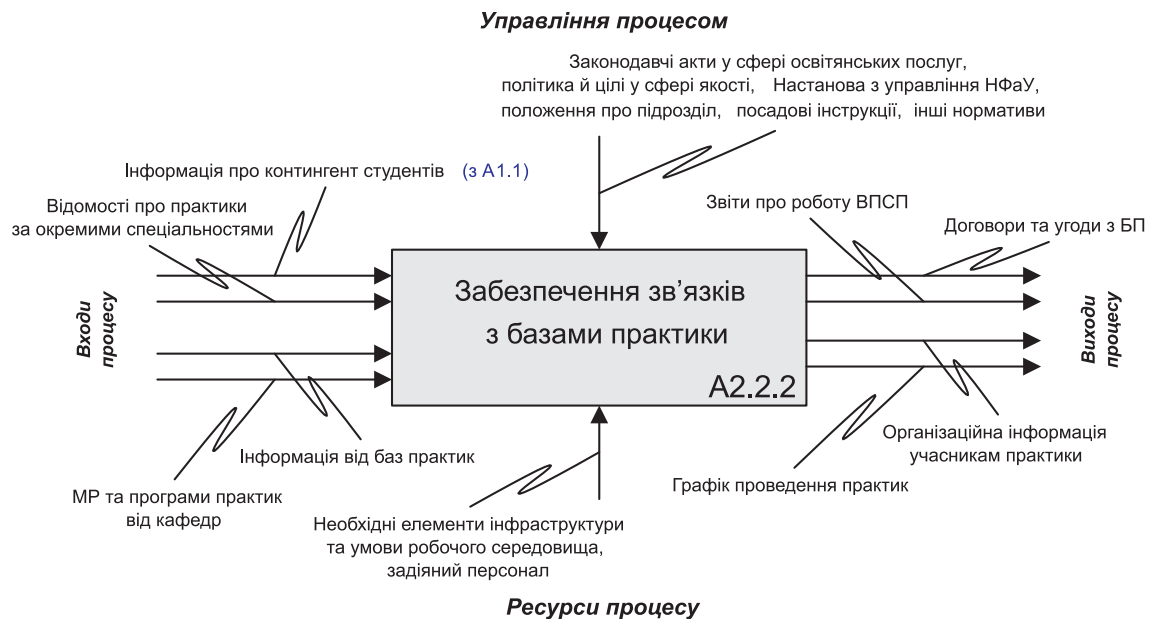

Рис. 2 Графічна модель процесу «Забезпечення зв'язків із базами практики»

якість підготовки бази до проходження практики. На даному етапі виконується розподіл за базами практики та інструктаж здобувачів вищої освіти, крім того, всі учасники процесу повинні бути ознайомлені з програмою практики, критеріями оцінювання, умовами проходження практики (терміни, строки, політика бази практики тощо). Наступним є підготовка та заповнення відповідної документації, укладання договору на проведення практики, що відповідає діяльності на виході процесу.

Вагомим є основний етап, на якому здійснюється безпосередній процес проходження практики здобувачами вищої освіти. В рамках даного етапу пріоритетним є створення умов, що демонструють актуальність теоретичних знань для практичної діяльності, та прийняття рішення щодо вибору методу навчання під час проходження практики. На вході процесу надходить інформація від баз практик, яка свідчить про якість здійснення керівництва процесом проходження практики, проведення консультацій та обговорення зі здобувачами вищої освіти проблем реалізації програми практики, здійснення контролю за процесом проведення практики, забезпечення зворотного зв'язку та оцінювання роботи здобувача вищої освіти.

У межах заключного етапу, дії якого відповідають виходу з процесу, відбувається формування звітів про проходження практики та комплексне оцінювання результативності процесу організації та проходження практики майбутніми фахівцями фармації. Як приклад результату процесу може бути визначення сильних сторін здобувачів вищої освіти та перспектив їх адаптації до майбутнього місця роботи. На цьому етапі керівниками практики від НФаУ визначаються і досліджуються причини невідповідностей у практичній підготовці, розробляються і вживаються коригувальні дії для їх усунення.

На нашу думку, для визначення взаємодії задіяних учасників процесу доцільним є формування її моделі, в якій визначається напрям та характер взаємодії. Підґрунтя формування зазначеної моделі взаємодії описано в «Положенні про практичну підготовку здобувачів вищої освіти у Національному фармацевтичному університеті» (далі – Положення), яке є основним нормативним документом з організації практики в умовах функціонування СУЯ НФаУ та визначає загальні правила організації, проведення і звітування за результатами проходження практики здобувачами вищої освіти в НФаУ. Положення розроблено та впроваджено в освітній процес з урахуванням таких основних завдань: інтеграція теоретичної підготовки і вимог практичної фармації, а також удосконалення методичного забезпечення процесу практичної під-

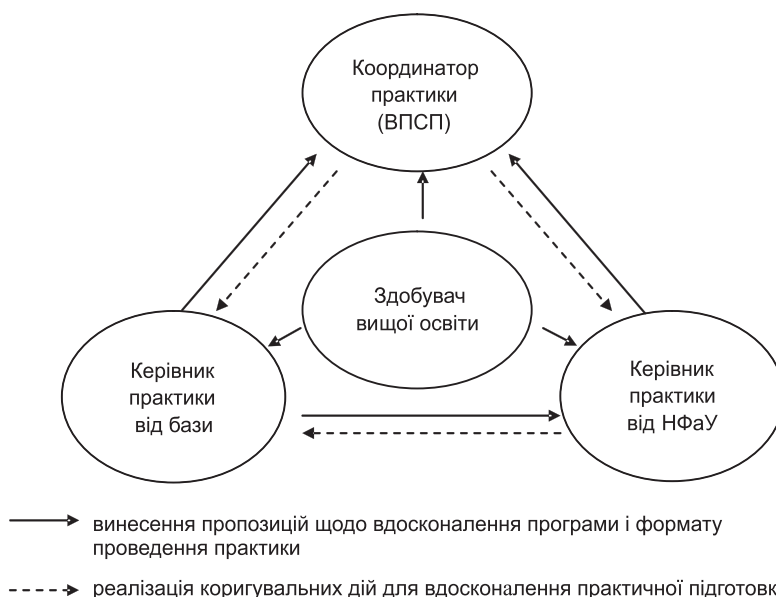
готовки [18-19]. У Положенні наведено загальний опис процесу, основні терміни та поняття, види й зміст практики, вимоги до баз практики, розподіл відповідальності між всіма залученими сторонами, порядок формування звітів з практики, перелік нормативних документів, а також документів і форм записів, що використовуються при здійсненні описуваної діяльності. Правильне виконання процесу «Забезпечення зв'язків із базами практики» є основою якісної практичної підготовки здобувачів освіти в НФаУ.

Реалізація описаного процесу передбачає постійний моніторинг взаємодії між Університетом та базою практики. Враховуючи складність комунікації, що супроводжує всі етапи навчальної та виробничої практики, для візуалізації моделі взаємодії всіх учасників, задіяних в організації та керуванні практикою, нами розроблено схему, показану на рис. 3.

Керівник практики від бази як повноважний представник підприємства-роботодавця надає пропозиції щодо вдосконалення організаційних засад практики, тим самим забезпечуючи комунікативну взаємодію між учасниками процесу, що на рис. 3 позначено суцільною лінією. Враховуючи той факт, що ці особи залучаються до оцінювання результативності практики, при укладанні договорів з базами практики доцільно досягати домовленостей щодо їх участі у формуванні відповідної частини освітніх програм, розробці методик та критеріїв оцінювання здобутої компетентності здобувачів вищої освіти тощо.

У свою чергу, задіяні у процесі учасники від НФаУ (керівник від кафедри та ВПСП) відповідають за реалізацію коригувальних дій (позначено на рис. 3 пунктирною лінією). У наведеній моделі здобувач вищої освіти виступає, в першу чергу, як об'єкт управління і надає інформацію про особливості проходження практики безпосередньо на підприємствах-базах практики.

Вищезазначене обумовлює необхідність зворотного зв'язку між учасниками, що беруть участь у проведенні практики. Наприклад, у методиці оцінки зворотного зв'язку доцільно передбачити експертне опитування роботодавців щодо якості підготовки випускників ВНЗ, у тому числі встановлення рівня задоволеності набутими під час навчання компетентностями, спеціальними навичками, спроможності адаптації до практичних умов виробничого процесу, можливості працевлаштування випускників тощо. Така концепція зворотного зв'язку широко застосовується в розвинутих країнах світу. Наприклад, у Фінляндії та інших країнах ЄС система взаємодії «заклад освіти – роботодавець» має чітку послідовну структуру і передбачає обов'язкове залучення роботодавців до процесу оцінки якості освітньої діяльності та для виконання ролі

Рис. 3 Модель взаємодії учасників організації та проходження практики

керівників практики. З іншого боку, університети надають консультаційні послуги роботодавцям. У Великій Британії набуває розвитку залучення студентів до визначення якості надання освітніх послуг, для чого використовують студентський відгук (feedback) у вигляді анкети, де містяться чіткі індикатори оцінки навчального процесу, у тому числі й стосовно результативності практики [20-22].

Таким чином, для покращення функціонування системи зворотного зв'язку важливо створити умови для залучення роботодавців до освітньої діяльності: участі у проведенні занять, створенні механізмів працевлаштування під час навчання в університеті, організації тренінгів для підготовки до співбесіди та опанування засобами пошуку роботи тощо.

Як свідчить наш досвід, розвиток СУЯ є складним і тривалим проектом, що часто супроводжується зростанням обсягу документації. Реалізація такого проекту сприймається персоналом як додаткове навантаження, що створює певні організаційні бар'єри [10]. У той же час мінімізувати негативне сприйняття СУЯ дозволяє чітка формалізація всіх операційних процедур. Так, СУЯ НФаУ передбачає застосування деяких обов'язкових процедур у межах реалізації кожного процесу СУЯ (у т. ч. при проведенні практики), серед яких наступні:

- управління організаційно-розпорядчими документами (таких документів при організації практики чимало);
- управління даними (наприклад, щодо контингенту здобувачів вищої освіти, розділеного на категорії за курсами, термінами, строками та видами практики, територіальним розміщенням баз практики тощо);

- оцінювання результативності (наприклад, результативності практичної підготовки здобувачів освіти із залученням зовнішніх фахівців);
- управління невідповідностями (наприклад, якщо здобувач не приступив до практики, не своєчасно отримав направлення на практику, не виконав програму практики в повному обсязі або виконав її нерезультативно);

- вживання запобіжних дій для попередження появи невідповідностей (наприклад, шляхом застосування системи моніторингу процесу організації практики, забезпечення безперервного інформаційного супроводу здобувача вищої освіти на всіх етапах проходження практики тощо);

- вживання коригувальних дій для удосконалення процесу (для практичної підготовки – шляхом поліпшення методичного забезпечення, підходів до організації практики, методів контролю якості проходження практики тощо).

Нами узагальнені та представлені у таблиці документи та форми записів, що є в обігу при організації процесу практичної підготовки у НФаУ. Систематизований перелік згідно з етапами практики є підґрунтям для формування методичного забезпечення проведення практики у ЗВО, основоположними документами якого є Положення про практичну підготовку (ПОЛ А 2.2-32-022) та документована процедура «Забезпечення зв'язків із базами практики» (ДП А2.2.2-32-063), про які йшла мова раніше.

Таким чином, можна стверджувати, що СУЯ НФаУ забезпечує можливість належної організації навчальної та виробничої практик з урахуванням як потреб фармацевтичної галузі й ринку праці, так і ЗВО та здобувачів вищої освіти. Відповідно до вимог СУЯ результати оцінки ре-

**ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ ТА ФОРМ ЗАПИСІВ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ
У ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИКИ У НФаУ**

Назва документа, ідентифікаційний код	Призначення
<i>Підготовчий етап</i>	
Інформаційний лист для проходження практики, І А2.2.2-32-265	Інформація про види практики, терміни її проведення, необхідні контактні дані, зокрема відомості про кафедри, відповідальних осіб від ВНЗ тощо
Інформаційний навігатор проходження практики, І А2.2.2-32-266	Стислий алгоритм здійснення заходів з організації і проведення практики
Журнал реєстрації наказів про направлення здобувачів вищої освіти на практику, Ф А2.2.2-32-262	Призначено для обліку і контролю виконання наказів про направлення здобувачів вищої освіти на практику
Журнал реєстрації договорів на проведення практики здобувачів вищої освіти, Ф А2.2.2-32-263	Призначено для обліку і контролю обігу договорів, укладених на проведення практики здобувачів вищої освіти, зокрема щодо терміну їх дії
Заявка на укладення договорів, Ф А2.2.2-32-264	Форма письмового звернення випускової кафедри до координатора практики про укладання договору з новою базою практики
Договір на проведення практики здобувачів вищої освіти, Ф А2.2.2-32-288	Форма для юридичного оформлення зобов'язань аптечних закладів, фармацевтичних підприємств, лабораторій, інших баз практики та ВНЗ про проведення практики здобувачів вищої освіти
Направлення на практику, Ф А2.2.2-32-289	Форма направлення, що є підставою для прийому здобувачів вищої освіти на практику підприємством, установою, організацією (базою практики)
Список баз практики, Ф А2.2-32-077	Перелік підприємств, установ, організацій, які задовольняють вимогам програм практики
Список здобувачів вищої освіти, яких направляють на практику (для підприємств), Ф А2.2.2-32-290	Форма письмового повідомлення бази практики про здобувачів вищої освіти, що направлені на проходження там практики
Графіки практики з усіх спеціальностей та форм навчання на навчальний рік, Ф А2.2-32-075	Форма для внесення інформації про заплановані заходи з проведення практик за всіма освітніми програмами
<i>Основний етап</i>	
Щоденник практики, Ф А2.2.2-32-291	Форма для визначення завдань на практику, внесення поточних записів про виконувані на практиці роботи, оцінки результатів практики
<i>Заклучний етап</i>	
Звіт кафедри про практику, Ф А2.2-32-076	Форма звіту випускової кафедри про проведену під її контролем практику

зультативності процесу практичної підготовки, інформація про вжиті коригувальні і запобіжні дії, аудиторські звіти та інша важлива інформація можуть бути корисними для прийняття управлінських рішень вищим керівництвом університету. В цілому організація процесу практичної підготовки в умовах функціонування СУЯ потребує постійного вдосконалення методичної складової та постійного моніторингу комунікативного процесу між керівниками практики від ЗВО та від баз практики.

**ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Нами проаналізовані організаційні аспекти навчальної та виробничої практики в умовах СУЯ

ЗВО та розкрито сутність документованої процедури «Забезпечення зв'язків із базами практики». Обґрунтовано модель взаємодії учасників процесу організації та проведення навчальної і виробничої практики здобувачами вищої освіти. Систематизовані управлінські процедури, а також запропоновано перелік документів і форм записів, що використовуються в організації практики в НФаУ. Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка структури методичного забезпечення практики та удосконалення змісту стандартних операційних процедур, що застосовуються для регламентації процесу практичної підготовки здобувачів вищої фармацевтичної освіти в межах СУЯ.

Конфлікт інтересів: відсутній.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Зіменковський, Б. С. Досвід управління якістю вищої медичної та фармацевтичної освіти в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу / Б. С. Зіменковський, М. Р. Гжегоцький, І. І. Солонинко // Медична освіта. – 2013. – № 2. – С. 54–57.
2. Козлова, Г. М. Принципи та підходи до створення системи менеджменту якості у сучасному вищому навчальному закладі / Г. М. Козлова // Проблеми та шляхи забезпечення якості економічної освіти в умовах євроінтеграції : матеріали наук.-метод. конф. - Одеса : ОНЕУ, 2015. - С. 231-234.
3. Бурлуський, С. В. Методичні підходи до функціонування системи забезпечення якості і робочих процесів ВНЗ / С. В. Бурлуський // Проблеми та шляхи забезпечення якості економічної освіти в умовах євроінтеграції : матеріали наук.-метод. конф. - Одеса : ОНЕУ, 2015. - С. 254-255.
4. Панченко, М. О. Методика впровадження системи менеджменту якості на підприємстві / М. О. Панченко, О. Г. Бровкова // Інноваційна економіка. – 2014. – № 6. – С. 224–227.
5. Покровский, Н. Е. Трансформация университетов в условиях глобального рынка / Н. Е. Покровский // Журн. социол. и социальной антропол. – 2012. – Т. 7, № 4. – С. 152–161.
6. Кайдалова, А. В. Науково-теоретичне обґрунтування методологічного концепту побудови системи якості вищої фармацевтичної освіти / А. В. Кайдалова, О. В. Посилкіна // Фармац. часопис. – 2016. – Вип. 3. – С. 68–74.
7. Система управління якістю медичної освіти в Україні / І. Є. Булах, О. П. Волосовець, Ю. В. Вороненко та ін. – Дніпропетровськ : Арт-Прес, 2003. – 212 с.
8. Системи управління якістю. Вимоги (ISO 9001:2015, IDT) : ДСТУ ISO 9001:2015. – К. : УкрНДНЦ, 2016. – 24 с.
9. Системи управління якістю. Наставниці щодо застосування ISO 9001:2000 у сфері освіти (IWA 2:2007, IDT) : ДСТУ-П IWA 2:2009. – К. : Держспоживстандарт України, 2009. – 26 с.
10. Котвіцька, А. А. Досвід впровадження системи управління якістю в Національному фармацевтичному університеті / А. А. Котвіцька, В. О. Лебединець, І. М. Владимірова // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди», 2016. – Додаток 1 до вип. 37, Том I (69). – С. 256–266.
11. Лебединець, В. О. Результати впровадження і сертифікації системи управління якістю національного фармацевтичного університету / В. О. Лебединець, А. А. Котвіцька // Управління якістю в фармації : матеріали ІХ наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Харків, 22 трав. 2015 р. – Х. : НФаУ, 2015. – С. 71–73.
12. Яковенко, В. Д. Прогнозування стану системи керування якістю навчального закладу / В. Д. Яковенко, В. Д. Гогунський // Системні дослідження та інформаційні технол. – 2009. – № 2. – С. 50–57.
13. Впровадження міжнародних стандартів ISO у вищих навчальних закладах України / Г. О. Сирова, О. Л. Левашова, В. А. Макаров, В. В. Макаров // Фармація ХХІ століття : тенденції та перспективи : матеріали VIII Національного з'їзду фармацевтів України, Харків, 13–16 вересня 2016 р. – Х. : НФаУ, 2016. – Т. 2. – С. 370.
14. Барковська, О. Я. Методологічні засади організації виробничої практики студентів галузі знань «Фармація» / О. Я. Барковська, С. В. Огарь // Фармац. часопис. – 2013. – Вип. 4. – С. 116–120.
15. Соціальна робота : практична підготовка студентів на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр» : навч. посіб. / Н. М. Гайдук, Л. Є. Клос, С. Г. Ставкова, С. Я. Беляєва. – Львів : Львівська політехніка, 2007. – 164 с.
16. Освітня політика : портал громадських експертів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://education-ua.org/ua/component>
17. Бондарчук, О. П. Виробнича практика : порівняльний аналіз підготовки фахівців фармацевтичної галузі / О. П. Бондарчук // Галицький лікарський вісник. – 2015. – Т. 22, № 2. – С. 128–131.
18. Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України : наказ МОН України № 93 від 08.04.1993 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0035-9>.
19. Про затвердження Інструкції про виробничу практику студентів медичного, лікувального, педіатричного, медико-профілактичного, стоматологічного і фармацевтичного факультетів медичних і фармацевтичного вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації : наказ МОЗ України № 179 від 03.10.1995 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0446-95>
20. Vlašić, S. Quality management in education / S. Vlašić, S. Vale, D. Križman Puhar // Interdisciplinary Management Research, Croatia. - Available at : <https://pdfs.semanticscholar.org/aa8a/faaf826409ed496b-6f669044a37fbb5b4b07.pdf>
21. Tribus, M. Quality Management in Education / M. Tribus // Exergy, Inc., Hayward, CA. – Available at : http://www.qia.com.au/path/to/items/QMGT_INE.PDF
22. Taylor, A. Quality Assurance in Education / A. Taylor, F. Hill // Quality Management in Education. – 1993. – Vol. 1, Issue 1. – P. 21–28.

REFERENCES

1. Zimenkovskiy, B. S., Hzhchotskiy, M. R., Solonynko, I. I. (2013). *Medychna osvita*, 2, 54–57.
2. Kozlova, H. M. (2015). *Problemy ta shliakhy zabezpechennia yakosti ekonomichnoi osvity v umovakh yevrointehratsii*. Odesa: ONEU, 231–234.
3. Burluskiy, S. V. (2015). *Problemy ta shliakhy zabezpechennia yakosti ekonomichnoi osvity v umovakh yevrointehratsii*. Odesa : ONEU, 254–255.
4. Panchenko, M. O., Brovkova, O. H. (2014). *Innovatsiina ekonomika*, 6, 224–227.
5. Pokrovskii, N. E. (2012). *Zhurnal sotciologii i sotcialnoi antropologii*, 7 (4), 152–161.
6. Kaidalova, A. V., Posylkina, O. V. (2016). *Farmatsevtichnyi chasopys*, 3, 68–74.
7. Bulakh, I. Ye., Volosovets, O. P., Voronenko, Yu. V. et al. (2003). *Systema upravlinnia yakistiu medychnoi osvity v Ukraini*. Dnipropetrovsk : Art–Pres, 212.
8. DSTU ISO 9001:2015. (2016). *Systemy upravlinnia yakistiu. Vymogy (ISO 9001:2015, IDT)*. Kyiv: UkrNDNTs, 24.
9. DSTU–P IWA 2:2009. (2009). *Systemy upravlinnia yakistiu. Nastanovy shchodo zastosuvannia ISO 9001:2000 u sferi osvity (IWA 2:2007, IDT)*. Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy, 26.
10. Kotvitska, A. A., Lebedynets, V. O., Vladymyrova, I. M. (2016). *Humanitarnyi visnyk DVNZ «Pereiaslav–Khmelnitskiy derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. Hryhoriia Skovorody*, 37 (1 (69)), 256–266.
11. Lebedynets, V. O., Kotvitska, A. A. (2015). *Upravlinnia yakistiu v farmatsii*. Kharkiv: NUPh, 71–73.
12. Yakovenko, V. D., Hohunskiy, V. D. (2009). *Systemni doslidzhennia ta informatsiini tekhnolohii*, 2, 50–57.
13. Syrova, H. O., Levashova, O. L., Makarov, V. A., Makarov, V. V. (2016). *Farmatsiia XXI stolittia: tendentsii ta perspektyvy*. Kharkiv: NUPh, 2, 370.
14. Barkovska, O. Ya., Ohar, S. V. (2013). *Farmatsevtichnyi chasopys*, 4, 116–120.
15. Haiduk, N. M., Klos, L. Ye., Stavkova, C. H., Beliiiaeva, S. Ya. (2007). *Sotsialna robota*. Lviv: Lvivska politekhnika, 164.
16. *Osvitnia polityka: portal hromadskykh ekspertiv*. Available at: [http:// education-ua.org/ua/component](http://education-ua.org/ua/component)
17. Bondarchuk, O. P. (2015). *Halytskyi likarskyi visnyk*, 22 (2), 128–131.
18. *Nakaz MON Ukrainy № 93 vid 08.04.1993*. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro provedennia praktyky studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv Ukrainy. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93>
19. *Nakaz MOZ Ukrainy № 179 vid 03.10.1995*. Pro zatverdzhennia Instruksii pro vyrobnychu praktyku studentiv medychnoho, likuvalnoho, pediatrychnoho, medyko–profilaktychnoho, stomatolohnoho i farmatsevtichnoho fakultetiv medychnykh i farmatsevtichnoho vyshchych navchalnykh zakladiv III–IV rivniv akredytatsii. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0446-95>.
20. Vlašić, S., Vale, S., Križman Puhar, D. *Quality management in education*. Interdisciplinary Management Research, Croatia. Available at : <https://pdfs.semanticscholar.org/aa8a/faaf826409ed496b6f669044a37fbb5b4b07.pdf>
21. Tribus, M. *Quality Management in Education*. Exergy, Inc., Hayward, CA. Available at: http://www.qia.com.au/path/to/items/QMGT_INE.PDF
22. Taylor, A., Hill, F. (1993). *Quality Assurance in Education*. *Quality Management in Education*, 1 (1), 21–28.

Адреса для листування:

61168, м. Харків, вул. Валентинівська, 4.

E-mail: barroksa@gmail.com.

Національний фармацевтичний університет

Барковська О. Я. (ORCID – <https://orcid.org/0000-0003-2673-1226>)

Рогоуля О. Ю. (ORCID – <https://orcid.org/0000-0001-5065-4545>)

Лебединець В. О. (ORCID – <https://orcid.org/0000-0003-1676-0592>)

Надійшла до редакції 06.02.2018 р.